

ЛИСАК П.О.,
здобувач

*Інститут історії
України
НАН України*

Україна зацікавлена у формуванні багатовекторної політики в різних сферах міжнародного співробітництва. Така політика має створити умови для стабільної безпеки держави за рахунок розширення міжнародних контактів на всіх рівнях, сприяти розвитку торгівлі та виробництва, пошукам перспективних ринків і, у цілому, стимулювати інтеграцію України до світової спільноти, збільшувати її вплив у різних регіонах світу. Ставлення до України лише як до новоутвореної географічної реальності, яке домінувало в перші роки незалежності, завдяки успіхам української дипломатії, поступово змінюється на краще. Сьогодні Україну сприймають як складову нового європейського та світового порядку.

Внаслідок руйнації біполярної моделі міжнародних відносин виникла нова карта геополітичної реальності. На цій карті Україна є однією із з'єднувальних ланок, що ведуть із Заходу на Схід, і має реальний шанс сфокусувати на собі один із центрів тяжіння нових систем міжнародного спілкування.

**ДІЯЛЬНІСТЬ
ВЕЛИКО-
БРИТАНСЬКИХ
КОМПАНІЙ В
УКРАЇНІ
(1991-2003 рр.)**

Важливе місце в цьому процесі посідають українсько-великобританські відносини, які набули нового змісту з моменту здобуття Україною незалежності. Аналіз і осмислення досягнутих надбань і здобутків конче необхідні для корегування подальшого курсу великобританської політики України. Враховуючи певну спільність національних інтересів двох країн на міжнародній арені, а також існування економічних передумов для співробітництва, не викликає сумнівів той факт, що ґрунт для поглиблення і зміцнення взаємовигідних контактів існує, а відтак існує і потреба в аналізі надбань для прогнозування перспектив на майбутнє.

Попри те важливе значення, яке українсько-великобританські відносини мають як для обох країн, так і для світової спільноти в цілому, процес їх становлення і розвитку вивчений недостатньо. Конкретно до них звертався лише М.М.Білоусов, який, спираючись на власний досвід роботи в Посольстві України у Великобританії, проаналізував характер і особливості початкового етапу становлення двосторонніх відносин¹. В узагальнюючих працях українських дослідників проблема розглядається лише побіжно, у контексті реалізації генеральної стратегії українського уряду на зовнішньополітичній арені². Між тим потреба в проведенні розвідок такого роду надто очевидна.

24 травня 1995 року в Лондоні проходила міжнародна конференція "Інвестиційне вікно в Україну", яку проводив Інститут Адама Сміта спільно з урядом України. Учасників конференції ознайомили з ходом реформ в Україні і позитивними зрушеннями в економіці. Серед пріоритетних галузей економіки, де уряд розраховував на закордонні інвестиції, були названі паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство, металургійна та фармацевтична галузі промисловості.

Однією з перших ініціатив з боку британського уряду став проект Міністерства з міжнародного розвитку Великобританії, розпочатий у 2001 році під назвою "Економічне відродження і пом'якшення соціальної напруги в Донбасі". Він відображає мету, на досягнення якої спрямована діяльність Міністерства з міжнародного розвитку Великобританії, адже в Донбасі у 1997-2001 роках було закрито понад 50 шахт³, причому 32 з них знаходяться в Луганській області. Більшість шахтарських містечок з усією соціально-побутовою інфраструктурою повністю залежать від працюючих шахт. Вартість спільної програми реструктуризації вугільної промисловості дорівнює 140 млн. доларів. Кошти цілеспрямовано вкладались у реструктуризацію 4 шахт, а також заводу з виробництва обладнання для шахт ім. Петровського.

У Луганську Міністерство з міжнародного розвитку Великобританії підтримує кілька невеликих громадських ініціатив, започаткованих попереднім проектом Тасіс "Пом'якшення соціальних наслідків реструктуризації вугільної промисловості" і схвалених обласною владою та місцевим

самоврядуванням. Найбільш успішними є ініціативи щодо створення Центру розвитку бізнесу та двох волонтерських дитячих садків у місті Брянка, Громадського парку в місті Антрациті і Центру соціальної адаптації в місті Стаханові⁴. За підтримки проекту проведено 18 семінарів з початкових навичок підприємництва в Сніжному та Єнакієво. На 1 липня 1999 р. було перепідготовлено 278 жінок⁵. Цей проект вважається виключно важливим для Міністерства з міжнародного розвитку Великобританії, оскільки він є найбільшим з усіх проектів міністерства в Україні, а в його розробці беруть активну участь Луганська і Донецька області. Здійснювана там робота переважно базується на британській експертизі. Британці співпрацюють з українською державною компанією "Укрвуглереконструкція" у справі підготовки шахт до закриття, а також створення альтернативних робочих місць.

Іншим прикладом україно-британського співробітництва під Слов'янськом є спільне підприємство "Глини Донбасу" за участю британської компанії "Уотс Блейк Берн". Воно займається видобутком з високоякісного родовища керамічної глини, яка після відповідної обробки експортується залізничним та морським шляхами. Ще однією ініціативою британського уряду, спрямованою на допомогу українським підприємствам, є "ЛІСАР". Це спільна програма торгово-промислового стажування у Великобританії, яка розпочала свою роботу в 1995 р. Фінансування проводить Фонд Ноу-хау Великобританії, а управління здійснюють Британська Рада та Конфедерація британської промисловості. Мета стажування полягала в ознайомленні менеджерів з основними принципами функціонування ринкової економіки та особливостями менеджменту в ринкових умовах. У процесі навчання були встановлені і розвинені ділові зв'язки між британськими фірмами та українськими державними, а також приватними підприємствами.

На допомогу українській економіці спрямована діяльність Британської експертно-сервісної служби (BESO)⁶, незалежної благодійної організації, яка працює за підтримки британського уряду, а саме Фонду Ноу-Хау Департаменту міжнародного розвитку. БЕСО також отримує фінансову допомогу від таких британських компаній, як Barclays Bank, Glaxo, Wellcome, Midland Bank, Shell International, Unilever plc, British Airways та інші. Головна мета БЕСО – консультативна допомога закордонним організаціям і компаніям, яку пропонують досвідчені британські експерти. БЕСО була створена в 1972 році з метою надати допомогу країнам британської Співдружності в розвитку національної економіки.

В Україні БЕСО успішно діє з 1993 року. За ці роки понад 230 радників з Великобританії працювали в 43 українських містах, охоплюючи територію від Ужгорода до Луганська та від Чернігова до Сімферополя. Британські фахівці надавали консультативну допомогу ук-

раїнським підприємствам, компаніям, фірмам, інститутам, медичним центрам і фондам у вирішенні різноманітних завдань. Найважливішим напрямом роботи БЕСО є надання допомоги в розвитку української економіки в нових умовах: від навчання фахівців на окремих підприємствах менеджменту, маркетингу, аудиту, зв'язкам із громадськістю, розробці бізнес-планів та інвестиційних проектів до впровадження нових технологій і обладнання.

Радники БЕСО разом з українськими фахівцями розв'язували питання конверсії підприємств, випуску нових видів продукції, поліпшення управління та фінансової діяльності, розробляли бізнес-плани розвитку компаній і подавали їх до європейських і британських банків і фондів для отримання інвестицій.

Британські радники допомагали також у розв'язанні проблем окремих регіонів України. Так, з ініціативи Посла Великобританії Роя Ріва, 9 радників БЕСО на чолі з Крістофером Сингером протягом 1997-2002 років разом із робітниками Чернігівської міської адміністрації вирішували різні питання, пов'язані з розвитком цього регіону⁷.

Після того, як представник БЕСО відвідав у 1993 році Кіровоград, була підготовлена довгострокова програма підтримки підприємств, фірм, навчальних закладів цього міста, яка успішно діє вже впродовж 6 років. За цей час 17 експертів БЕСО надали консультативну допомогу в цьому регіоні практично в усіх галузях економіки та освіти. Радника БЕСО Ніла Спунлі було обрано Почесним Доктором Кіровоградської педагогічної академії. Радники з Великобританії допомагали вирішувати проблеми таким підприємствам, як завод "Запоріжбразив", Вінницька картографічна фабрика та Феодосійська суднобудівна асоціація "Море"⁸.

Пріоритетний напрям роботи БЕСО складає сільськогосподарська галузь. Радники БЕСО працюють з луганськими виробниками сиру, кам'янець-подільськими вирощувачами шампінйонів, м'ясо- та рибопереробними підприємствами з Харківської області, херсонською фірмою з виробництва соків, пивзаводами в Черкасах та Одесі, сільськогосподарськими фермами Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Львівської та Хмельницької областей. Серйозні програми виконували фахівці БЕСО в нових фінансових структурах України – поштовому банку "Аваль" (1993 р.), Прикарпатінвестбанку (1994 р.), Донецькому банку "Капітал" (1997 р.), Львівській компанії "Галицькі інвестиції" (1998).

Фахівці БЕСО плідно працюють також у галузі охорони здоров'я – у стоматологічних клініках Івано-Франківська та Луганська, у Київському фонді "Галицький", що займається розробкою та виготовленням ендопротезів, у фармакологічних фірмах "Терра" в Сумах та "Фармікс" у Луганську, у дитячих поліклініках Сум та шахтарського містечка Стаханов, а також у Київському Фонді "Особлива дитина".

Фахівці в галузі засобів масової інформації працювали в Україні на запрошення нових регіональних телекомпаній з Вінниці, Івано-Франківська, Львова та Запоріжжя. Свій досвід роботи у відомій британській газеті "Financial Times" передавав своїм колегам зі львівської газети "Діло" Доналд Мілденхолл⁹.

Освіта також стоїть на порядку денному БЕСО. Протягом 6 років професори та викладачі з британських університетів і коледжів працювали в різних навчальних закладах України: Інституті підприємництва у Жовтих Водах, Інституті менеджменту та бізнесу в Чернівцях, Інституті інвестиційного менеджменту в Києві, Інституті права в Ужгороді та в багатьох інших.

Прикладами роботи британських компаній, що прийшли на український ринок на початку 90-х років, є "Пентленд груп ПЛС" і спільна українсько-британська компанія "Дункан-Київ". Поль Рубін, представник фірми "Пентленд груп ПЛС", яка володіла в 1992 році брендами "Спідо", "Поні", "Адідас", вважав організацію бізнесу в Україні особливо важкою справою. У плани компанії входило відкриття в Україні фабрики з виробництва спортивного одягу та взуття.

Компанія "Дункан-Київ" діє в Україні з грудня 1993 року. На 1995 рік вона була найбільшим постачальником в Україну споживчих товарів провідних світових фірм-виробників, мала ексклюзивні права на реалізацію продукції "Unilever". Значні обсяги продукції фірм "Philip Morris", "Master Foods", "Nestle", "Pepsi", "Lego", "Kraft", "Van Melle", "Johnson & Johnson" реалізовувались через мережу філій "Дункан-Київ". Компанія створила план модернізації національної системи дистрибуції, організувала свої філії в 40 містах України з населенням понад 100 тис. чоловік. У 1994 р. надходження до державного бюджету від компанії склали майже 22 млн. доларів. У плани компанії входило доведення частини української продукції в обігу до 90%¹⁰.

Іншим прикладом роботи британського підприємства на Україні є СП "Британіка", що найбільш відома в Україні завдяки продажу та маркетингу британських торговельних марок опалювального обладнання від Баксі, Потертон, Хітра Седіа та Валор, телефонів, електрочайників, а також інших виробів, які компанія виготовляє на українських заводах¹¹.

Офіційна назва "Британіки" – "Українсько-британське спільне підприємство "Британіка". Це одне з перших британських виробничих підприємств, яке з'явилося в Україні. Плани партнерів-засновників – збирати телефони на Східній Україні – виявились у 1994 р. унікальною та потенційно вигідною діловою можливістю, попри чималий скептицизм на той час ділових партнерів у Британії. У перші роки існування "Британіки" активний попит в Україні на майже будь-який якісний товар для продажу був дуже сприятливим для компанії. Отримані прибут-

ки дозволили "Британіці" розвинутися від невеличкої майстерні до сучасного заводу площею 100 000 квадратних футів у Ровеньках, придбати офіси та виставочні зали в Києві, Луганську та інших українських містах, а також покрити всі значні витрати, необхідні для ведення великого бізнесу.

Розвиток економічних відносин з Великобританією є пріоритетним для нашої країни. Україна може з великою користю для своєї економіки використати британський досвід у залученні іноземних і національних інвестицій у розбудову нафтогазової промисловості, у створення ефективної ядерної енергетики, у приватизацію та модернізацію вугільної та металургійної промисловості, важкого машинобудування. Найважливішим завданням у цьому напрямі є залучення потенціалу та досвіду Великобританії, її державних установ, компаній банків до розвитку української економіки. Зі свого боку, Великобританія зацікавлена в розробці українських нафтогазових родовищ, транспортуванні газу та нафти. Такі компанії як "Шелл", "BP" мають відповідний досвід та можливості для реалізації цих планів. Перспективним виглядає співробітництво в банківській і фінансовій сферах, суднобудуванні, переробці та зберіганні продуктів харчування.

За інформацією посольства Великої Британії та Північної Ірландії на 2002 рік в Україні працювали понад 75 компаній, на цей момент нашу країну відвідали 11 британських торгово-промислових місій. Упродовж періоду співробітництва створено договірно-правову базу українсько-великобританських відносин. Встановлено зв'язки між торгово-промисловими палатами двох країн. Співпраця в економічній сфері здійснюється як на урядовому рівні, так і на рівні підприємств і компаній. Цьому сприяє інновація уряду Великобританії – "Trade UK" – системи, яка дозволяє підприємствам з України знаходити необхідну продукцію чи партнера в мережі Інтернет¹².

У 1992-1995 роках Великобританія була третьою країною після США та Німеччини за розмірами інвестицій в економіку України. На початковому етапі відносин вагомою проблемою в їх розвитку була нестабільна політична та економічна ситуація в Україні. У 1992-1996 роках британські інвестиції склали 94,8 млн. доларів, або 6,8% від зовнішніх інвестицій. Стабілізація політичного становища мала наслідком розширення співробітництва. На середину 2003 року розмір британських інвестицій в економіку України сягнув 130,9 млн. доларів, або 7,9% від розміру всіх зовнішніх інвестицій. У січні-грудні 2003 року експорт Великобританії зріс на 31,5% порівняно з попереднім роком¹³.

Великобританія експортує в Україну енергетичні генератори, виробниче обладнання, електронні пристрої, косметику, хімічні матеріали та продукти. В експорті України переважають метали, текстиль, олійні

культури, телекомунікаційне обладнання, цукор, кондитерські вироби, деякі види обладнання. Однією з перепон на шляху до подальшого розвитку торгових відносин з Великобританією є недостатня активність міністерств і відомств, які відповідають за зовнішньоекономічну діяльність¹⁴, а також існування в Україні несприятливого середовища для внесення інвестицій унаслідок незавершеності та половинчатості реформ, проголошених урядом¹⁵: адже для залучення інвестицій повинні існувати стабільне законодавство та надійна банківська система¹⁶.

Роджер Кук, тодішній секретар з комерційних питань Посольства Великобританії в Україні, оцінював двосторонні економічні відносини як такі, що знаходились у процесі стабільного розвитку. Він особливо виділяв сектори оборони, культури та технічної допомоги. Український ринок має великий потенціал, який може бути використаний після завершення трансформації економіки, проте відносини в економічній сфері розвиваються дещо повільно, що пов'язано із нестабільною економічною ситуацією. Примітно, що самі концепції сприяння торгівлі в нашій країні та Великобританії кардинально відрізняються одна від одної, адже інвестиції в економіку Великобританії складають понад 170 млрд.ф.ст. На її території знаходяться біля 4200 фірм зі США, більше 1300 – із Франції, 1600 – з Німеччини і понад 1000 – з Японії. У 1997 р. було засновано Британське бюро з інвестицій (ІВВ) – головне внутрішнє урядове інвестиційне агентство, що репрезентує країну в цілому і дозволяє закордонним фірмам отримувати будь-яку інформацію, яка їх цікавить, а також допомогу напряму¹⁷. На жаль, в Україні такої інфраструктури ще немає. Оскільки в Україні дуже повільно просувається удосконалення нормативної бази в галузі захисту державою зовнішніх інвестицій, то британці не поспішають йти на український ринок, вважаючи його неконтрольованим і таким, де гра ведеться не за правилами.

Отже, україно-британські економічні відносини в зазначений період можна охарактеризувати як такі, що постійно розвиваються, але потребують створення сприятливіших умов для іноземних інвестицій.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Білоусов М.М. Дипломатичне представництво України у Великій Британії: перші кроки (1992-1994 рр.) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Випуск 4. – 2000. – С.32 - 46.
- ² Див.: Сорока М. Світ відкриває Україну – К., 2000; Яковенко Н.Л. Великобританія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. – К., 2003.
- ³ Британські обрії. – 2001. – № 3. – С.7-8.

- 4 Офіційний сайт програми підтримки моделей передачі та утримання об'єктів соціальної сфери в Україні – www.ssatm.org.ua
- 5 Дві сторінки з життя проекту ФНХ з підтримки реформування вугільної галузі // Британські обрії. – 1999. – №4. – С.10.
- 6 БЕСО в Україні: ділитися досвідом // Британські обрії. – 1999. – №2. – С.10.
- 7 Матеріали Посольства Великобританії в Україні.
- 8 Там само. – 2002.
- 9 Матеріали Посольства Великобританії в Україні. – 2003.
- 10 Матеріали Посольства Великобританії в Україні. – 2002.
- 11 Спільне підприємство "Британіка" // Британські обрії. – 2002. – №4. – С.16.
- 12 Матеріали Посольства Великобританії в Україні.
- 13 Підрахунки зроблено за матеріалами Посольства Великобританії в Україні. – 2003.
- 14 Майко В. В торговле с Британией усиливаются положительные тенденции // Независимость. – 1997. – 28 ноября. – С. 5.
- 15 Кораблев С. Три взгляда на Великобританию // Зеркало недели. – 1999. – 13-19 февраля. – С.10.
- 16 Майко В., Кук Р. Створюємо ґрунт для успішного бізнесу" // Діловий вісник. – 2003. – № 2. – С.10-11.
- 17 Комерція: семінар "Україна сьогодні" у Великобританії // Британські обрії. – 2004. – №2.

Надійшла до редакції 14.05.2004